

DEBATT

Tankar utan gränser? Om ett museums pånyttfödelse

Det finns gränser. Jag reste till Helsingör i slutet av april full av förväntan och blev varse att Öresund framdeles är en gräns. Min förväntan gällde det nya sjöfartsmuseet. Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg var en viktig nationell institution som under 99 år inrymdes i det gamla slottet. Det var då. Nu har museet uppstått i ny skepnad: M/S – Museet for Søfart (namnet är en ordlek: M/S som Motor Ship). Att man valt att lägga emfas på ordet ”for” får det att låta som en besvärjelse, som om någon skulle vara emot sjöfart. På det nedlagda skeppsvarvet intill slottet har en tidigare torrdocka byggts om. På sluttande gångbroar leds besökaren ned i underjorden och genom historiska tablåer med en blandning av glasmontrar, ljudkulisser, murala bild- och filmprojektioner, gammalt och nytt. Denna arkitektoniska skapelse har prisats och rönt internationell uppmärksamhet och hyllas med en egen separat utställning i museet.

När en ärevördig förvaltare och förmedlare av ett kulturarv går i graven och återuppstår ges tillfälle att fundera över vad kulturarv är, hur det skapas och för vilka syften. Och frågor om vad ett museum är: skattkammare, kunskapsförmedlare, underhållning, upplevelseindustri? Hur speglas samhällsdebatt och forskningsaktuella frågor i det nya? Har frågor om miljö, genus och globalisering satt synliga spår? Öresundsregionen?

Det som möter besökaren i utställningarna är en uppsättning välbekanta teman: navigation, fartygsmodeller och -målningar, sjöroveri förr och nu, livet ombord och livet

i hamn, det senare temat med föga överraskande stereotyper: horor, tjuvar och tatuering. En tematisering gäller hur romantiserade föreställningar om sjömän spridit sig till andra områden i samhället: seriefigurer i ”sjömansdräkt”, mode, parfymer, pilsnerfilmer och litteratur.

Ett tema är modern containertrafik och dess påstådda miljövänlighet. Den nya tekniken har gjort den globala transporten av varor mycket billigare. Men utan miljökonsekvenser är den knappast. Jag kan inte rätt bedöma de miljötekniska aspekterna av den tillhandahållna informationen, men nog är den en hyllning till branschen.

Ett huvudnummer är sjöfartens del i globaliseringen. En betydande del av det danska välståndet byggdes med hjälp av slavhandeln och de danska kolonierna i Indien, Afrika och Västindien. Slavhandeln i sig har fått en fin liten monter, en besynnerlig diskret skapelse och vad jag förstått Danmarks största och enda utställning i ämnet. Undrar vad de hundratusentals offren för dansk slavhandel skulle tycka? Jag har svårt att tro att en rejäl och välbehövlig uppgörelse med denna del av dansk handel och sjöfart skulle förnärma någon. Dess frånvaro däremot öppnar för spekulationer.

Så också det sparsamma omnämmandet av dansk handel och sjöfart på de nordatlantiska besittningarna Grönland, Island och Färöarna, vilkas invånare ofta nog – både ombord och i land – fått figurera som de kulturella ”andra”.

Utställningen om världskrigen är drama-

tisk, inte minst ljudkulissen bidrar till detta. I min forskning om svenska sjömäns levnadsberättelser fann jag att man i Sverige gärna vill framhäva den så kallade lejdtrafiken och seglatsen utanför spärren i Skagerack, medan seglatsen på Östersjön (och således handelsutbytet med det nazistiska Tyskland) tycktes mera känslig. Det avhandlades i berättelserna med hjälp av retoriska strategier såsom förtigande, eller apologetiskt: ”Vi hade inget val!” och liknande. Nordiska museet som arrangerat insamlandet av berättelserna valde att helt förtiga sjömännens minnen medan bidrag från andra yrkeskategorier publicerades i den populära bokserien *Svenskt liv och arbete*. Världskriget var en känslig fråga, i synnerhet handeln med Tyskland. På det nya Søfartsmuseet är det också seglatsen utanför spärren som får den huvudsakliga uppmärksamheten. Man förtiger inte trafiken på Östersjön, men det är seglatsen för de allierade som lyfts fram. På så vis cementeras bilden av nationen som offer för katastrofen, inte som del av den, och det är inte utan att man önskar en mer kritisk, en mer problematiserande framställning.

Genusfrågan då? Ett vykort med en vältränad, tatuerad manlig överkropp tycks representera läget. Det är ”sø-manden” det handlar om i museet. Kvinnor påstås slentrianmässigt vara hustrur och mödrar som sitter hemma och väntar! Här finns ett forskningsfält att utveckla. Många svenska kvinnor har arbetat till sjöss, från de lägsta till de högsta befattningarna i fartygens hierarkiska värld, men de har genomgående osynliggjorts i museala sammanhang. Dessutom har kvinnor arbetat som kartritare och administratörer – om vi nu

ska lyfta blicken från de ombordanställda till andra vitala delar av området handelssjöfart. Nog finns det kvinnor att lyfta fram också i dansk sjöfart – om man bara vill.

På sin hemsida presenterar sig Søfartsmuseet med en ”Pædagogisk profil”. Inriktningen är inkluderande och dialogskapande pedagogik. Detta innebär att man strävar efter att följa FN:s Salamanca-deklaration som poängterar att barn lär sig på olika sätt, vilket kräver en undervisning och utbildning som anpassas efter detta. Ytterst handlar det om pedagogik som tar hänsyn till barn med särskilda behov, till exempel barn med diagnoser inom autismspektret. Och detta tror jag är centralt, M/S – Museet for Søfart vill vara en pedagogisk institution. Upplägget med tablåer som besökaren vandrar igenom, med korta texter utan besvärande akademiska problematiseringar och källhänvisningar, är som att gå in i en tredimensionell skolbok för grundskolan.

Det är en skolbok med tydliga gränser, en skolbok om dansk sjöfart, för dansk sjöfart, en hyllning till danska sjö-män, till Danmark som sjöfartsnation och dess storskaliga sjöfartsindustri (som återfinns bland sponsorer-na), där det arkitektoniska möjligtvis petar på några gränser, men där innehållet cementerar. Är det illusoriskt att föreställa sig en museal framtid med regionalt samarbete kring frågor om handel och sjöfart, slavhandel, kolonialism, kön? Kan man våga sig på tankar utan gränser?

*Erik Nagel, FD, frilansande folklorist och etnolog
Sjöbo*